

Kaevu puhastamine

Ülo Siimets

Saabus märtsi lõpp. Eerik oli sõitnud Eestisse sõbra pulma. Reede õhtul küsis brigadir Boriss mu nädalavahetuse plaanide järele. Kuulnud, et erilisi plaane pole, kutsus ta mind appi küla kaevu lahti raiuma. Keegi oli kuu aega tagasi unustanud sellele kaane peale panemata. Vahepeal oli olnud kuni 62 °C külma ja kaev oli kinni külmunud. Nüüd olid ilmad soojemaks läinud ja temperatuur püsis –10° ligidal. Et igale mehele lubati 25 rubla ja viinaostuluba, nõustusin vabal päeval töötama.

Hommikul kella kümneks kogunesime neljakesi (Boriss, Makarov, Kirill ja mina) kaevu juurde. Kaev asus küla keskel ja sealt võtsid vett need, kelle maja juures kaevu ei olnud. See oli võlliga kaev, millel vänt võlli kummaski otsas.

Algul lasti kaevu mind. Ronisin tühja pange ja hoidsin ketist kinni. Mehed hoidsid mõlemast vändast ja lasid mu aeglaselt kaevu. See oli ligi 15 meetrit sügav. Kui ma põhjas olin, lasti alla raudkang ja kühvel. Hakkasin kangiga jääd raiuma. Kihi tükkideks raiunud, kühveldasin jäätükid ämbrisse. Mehed vinnasid selle üles ja kallasid jää kaevu kõrvale maha.

Kui ära väsisin, tõmmati mind üles ja lasti Boriss alla. Borissi vahetas välja Makarov ja tema Kirill, siis laskusin alla jälle mina. Et olin meestest kõige suurem ja tugevam, suutsin ka kõige rohkem tööd teha.

Kui kaks või kolm meetrit jääd oli üles toimetatud, kõlksatas kang mingi metalleseme vastu. Selgus, et kaevujäas oli pang. Seejärel tuli välja veel igasuguseid imelikke asju: konservikarpe, torujuppe, raudkange, vana püss ja veel 14 ämbrit. Kahjuks sai enamik pangedest kangilöögist augu sisse, aga kolm ämbrit jäi täiesti terveks.

Kui olime välja raiunud veel pool meetrit, ilmus ka vesi nähtavale.

Pärast kaevu puhastamist läksime oma viinatalongiga kolhoosi laopidaja juurde. Nagu lubatud, anti igale mehele kaks pudelit 56-kraadist viina. Võtsime oma pudelid, ostsime laost loomaliha-konservi ja vorsti ning läksime küla lõppu ühte tühja, remonditava majja.

Minu korterisse ei saanud minna, sest kolhoosi saabunud Anadõri revidentide brigaad oli majutatud meie maja esimesel korrusel asuvasse külaliskorterisse. Mehed ei tahtnud neid segada ja seepärast otsustati remonditava maja kasuks.

Maja oli ehitatud jõe kaldale. Jõgi uuristas kogu aeg kallast ja oli jõudnud umbes meetri kaugusele maja seinast. Maja taga langes jõekallas 5-meetrise püstloodis seinana otse alla.

Nagu enamik elumaju selles külas, oli ka see 4 x 5 meetrit suur ning koosnes köögist ja toast. Endised majaelanikud olid siirdunud tagasi Kesk-Venemaale. Kolhoosi juhatus otsustas rajada sinna piimaköögi.

Maja remontimine oli antud meie brigaadile. Olime seda alustanud juba 17. märtsil. Katsusime majja saabudes pliiti kütta, kuid natukese ajaga oli tuba paksu suitsu täis ja kõik mehed kápuli põrandal. Et pliit ei tõmmanud, lõhkusime selle välja. Külas oli ehitusmaterjaliga raskusi ning me pidime kõik ahjukivid vasaraga mõrdist puhtaks raiuma ja ukse taha riita laduma, et neist hiljem uus pliit ehitada. Nõgiseid kive oli olnud üsna vastik puhastada – päeva lõpuks olid kõik mehed näost mustad nagu neegrid.

Olime ka vana tapeedi maha kiskunud ja põranda üles võtnud. Lennukiga lahkujad ei saanud suuri asju kaasa võtta, seepärast müüsid nad maha kõik, mis ära osteti. Asjad, mida ei ostetud, jäeti vedelema. Naabrid tassisid hiljem laiali endale meeldinud asjad, muu jäi lagunenenud majja. Toast olime mõningat koli tõstnud kööki, ülejäänud loopinud koos mädanenud põrandalaudadega õue hunnikusse.

Kööki olime tõstnud reformpõhjaga voodi, vana tugitooli, kaks taburetti ja mõned lõhkumata puupakud. Seina külge oli jäänud tilaga kätepesunõu.

Minule kui kõige raskema töö tegijale anti istumiseks tugitool. Teised istusid voodiäärele ja puupakkudele. Üks taburet seati lauaks, mille peale pandi teeklaasid, vorst ja konservikarp.

Sooja saamiseks oli majja toodud vanast bensiinivaadist tehtud buržuika, mille korsten oli juhitud akna kaudu välja. Sellel oli vana teekann, mille täitsime õues lumega, et teed keeta. Majas oli remondimeeste poolik teepakk, poolik pakk tükisuhkrut, poolik soolapakk, klaasid ja poolik poolkuivanud leivapäts. Ahju tehti tuli ja pandi teevesi keema.

Kellelgi ei olnud nuga kaasas (tavaliselt on kõigil meestel nuga taskus) ning leiba ja vorsti tuli lõigata puusepakirvega. Ka konservikarbi avasime kirvega.

Kui tee oli valmis, kallati igauhele pool klaasi viina ja joodi see vene kombe kohaselt ühe söömuga ära. Peale hammustati leiba, vorsti, konservi ja joodi kanget teed.

Mehed rääkisid jahist ja kalapüügist. Tšuktšist jahimees Kirill oli pärast 15. märtsil lõppenud jahihooaega suunatud meie ehitusbrigaadile appi. Temalt kuulsin väikeste kiskjate püümisest, mida kutsutakse tšuktši keeles *evkeeviks*. Suvel või sügisel kaevatakse maa sisse umbes meetrisügavune negatiivsete seintega auk. Negatiivsed seinad tähendavad, et auk on alt laiem kui ülalt. Auk kaetakse pealt kinni, et lumi sisse ei sajak. Lähedusse puutüvele tehakse märk, et talvel augu üles leiaks. Talvel kaevatakse auk lahti ja selle seinad valatakse veega üle, et need üleni jäätuksid. Augu peale pannakse laud, mille all keskel on kummastki otsast augu äärel toetuv pulk. Laua keskkoha kinnitatakse külmutatud lihatükk.

Kui loom läheb liha haarama, vajub laud kaldu ja elukas kukub auku, laud aga pöörab teise külje üles. Ka teisele küljele on kinnitatud lihatükk. Nii on lõks järgmise looma püüdmiseks valmis. Negatiivsete jäätunud seintega august ükski loom enam välja ei saa. Põhiliselt püüti sedasi rebaseid ja polaarrebaseid. Nii nutikast jahipidamisviisist ei olnud ma varem ei Eestis ega ka kusagil mujal kuulnud.

Enamasti kasutatakse rebasepüügiks rebaseraudu. Et kolhoos jagab raudu tasuta, ei viitsi enamik jahimehi auklõksu kaevata. Lumerohkel talvel saab auklõksu teha ka lumme, kuid sealt võib loom ennast siiski välja kraapida.

Peale püümisraudade kasutavad jahimehed väga tihti silmuseid. Need sobivad hästi ka nirgi-, nugise- ja sooblijahiks. Tšuktšid nimetavad vastukaaluga silmust *uljukeks*. *Uljuke* seatakse üles looma uru lähedale või tema käigurajale. Kui loom leiab oma teelt lihatüki, sirutab ta pea läbi peidetud silmuse. Lihatuski haarates päästab loom lahti vastukaalu, mis alla kukkudes tõmbab silmuse koomale ja kägistab ta. Silmuste panemise olime ka ise selgeks saanud. Aeg-ajalt jäi ikka mõni jänes meie silmusesse. Siis pidi looma kiiresti ära korjama, enne kui kiskjad või rongad jaole said.

Silmusega saab püüda ka karusid. Vanasse metallvaati raiutakse või lõigatakse paraja suurusega auk, mille kaudu pannakse tunni kala või mõne nülitud looma liha. Liha või kala hakkab suvel soojaga mõne päeva jooksul hirmsasti haisema. Umbes

meetri kaugusele tunni ümber ehitatakse kokkuseotud puitlattidest ümmargune tara. Vabaks jäetakse ainult kitsuke avaus, kuhu seatakse terastrossist silmus. Silmuse teine ots kinnitatakse mõne jämedama puu külge. Üritades pääseda haisva söögi juurde, satub karu silmusesse ja tõmbab selle tunni poole minnes koomale. Tundes kaela ümber silmust, püüab karu trossi eemaldada, kuid käppadega sellele vajutades hoopis pingutab aasa. Trossiga võitlev karu kägistab end lõpuks sellega. Nii võib suve jooksul püüda mitu metsaotti.

“Kahjuks on loomi viimasel ajal väga väheseks jäänud,” lõpetas Kirill jahipidamisviiside tutvustuse.

Olime ära joonud kaks pudelit viina, kui maja uksest astusid sisse tšuktš Ameljök ja pisikest kasvu vene mees Mjāšjatin. Ameljökil oli kaenla all umbes kahekilone külmutatud ketakala.

Nägin Ameljöki Vaegis teist korda. Ta oli tulnud põdrakarja juurest ja elas muidu vist Markovos. Kuigi tšuktš, püüdis Ameljök vatijopet ja rebasenahkset mütsi kandes venelase moodi välja näha. Tal olid Vaegis sugulased, aga teda ei sallitud eriti. Kas oli põhjuseks *tanhgide* moodi väljanägemise soov või miski muu, ei tea.

Ameljök oli küla pealt kuulnud meie viinaostuloast ja ruttas kohe kontvõöraks. Teel kohtus ta Mjāšjatiniga, kes oli küsinud, kuhu Ameljök ruttab, kala kaenlas. Uudist kuuldes ruttas ka tema matti saama. Mjāšjatkin töötas koos Eerikuga teises ehitusbriigaadis.

Ameljökil oli kaasas pussnuga, mis kohe kasutusele võeti. Külmutatud ketalt tõmmati nahk maha, seejärel hakati noaga kala küljest õhukesi viile lõikama. Viiludele raputati soola ja lasti umbes viis minutit seista ning maitsev suupiste oligi valmis. Mekkisin toorest kala esimest korda ja minu hämmastuseks kõlbas see täiesti süüa. See roog on saanud nimeks *stroganiina* (*strogat* – vene keeles hõõveldama).

Kui suupistet kiitsin, kahetses Makarov, et äädikat ja pipart pole, siis oleks *stroganiina* veelgi parem.

Ameljök kostis selle peale, et me pole tõelist Tšukotka rahvus-toitu näinudki. Selleks on kiinivastsed. Kui nad on parajalt suureks kasvanud, pigistatakse vaglad põhjapõdra külgede sees olevatest muhkudest välja, pannakse pannile ja praetakse kas või, õli või searasvaga parajalt pruuniks. Et vaklade korjamine võtab hirmus palju aega, ei viitsi keegi sellega eriti tegelda. Kui aga keegi võtab vaevaks tõugud kokku koguda, on sööjaid küll.

Ameljök rääkis veel, et kevadel jalutavad põhjapõdrakarjade taga lõunast naasvad haneparved. Põhjapõdrad kaabivad lume alt söögiks sammalt ja puhtakkaabitud platsidelt sulatab päike kiiremini ka ülejäänud lume. Hanesid on vahel tuhandete kaupa. Nad nokivad lume alt vabanenud kohtadest rohelist ja leiavad ka põhjapõdra väljaheitest endale söödavat. Hanesid tšuktšid sel ajal ei tapa, sest haned on nälginud ja kõhnad. Soovi korral võiks aga terve autokoorma linde ühe päevaga maha nottida. Arvasin, et Ameljök valetab, aga teised kinnitasid tema sõnu. Hiljem veendusin tema jutu vähemalt osalises õigsuses.

Jõime peale hammustades ära veel kolm pudelit viina. Kõik hakkasid purju jääma. Mjäsšjatin jäi paarist klaasist nii täis, et kukkus paku otsast maha ja jäi põrandale magama. Mehed märkasid, et üle poole viinast on otsas, ning ajasid Ameljöki minema. Nad lubasid talle peksa anda, kui ta julgeb tulla tagasi nende viina jooma.

Jõime veel pudeli viina. Buržuika oli kütnud ruumi väga soojaks. Olin jää raiumisest väsinud ja eks mõjus ka harjumatu teeklaasiga viinajoomine. Jäin tugitooli tukkuma ega kuulnud enam midagi.

Ärkasin külmast. Ümberringi oli vaikne ja pime. Tõmbasin tikust tuld ja leidsin seinalt lüliti. Panin tule põlema. Kõik olid kuhugi kadunud. Köögipõrand oli verd täis ja voodireformil lamas kõhuli Ameljök. Tundsime ta ära rebasenahkse mütsi järgi. Ameljökile oli tema oma nuga selga löödud.

Jooksin külanõukogu esimehe juurde ja teatasin kohutavast avastusest. Teda see eriti ei häirinud. Ühmas ainult, et siis on küll halvad lood. Läksime külanõukogu juurde. Esimees võttis kontorist pitsatiga pabeririba ning tuli minuga vana maja juurde. Vaatas üle ukse ja küsis, kelle nuga Ameljökil seljas on. Vastasin, et tema enda oma.

“Äkki tead, kes ta ära tappis?”

“Ei tea. Jäin magama. Kui ärkasin, oli tuba pime. Panin tule põlema. Kedagi enam toas ei olnud. Kõik kohad olid verd täis. Ameljök vedeles juba siis nagu praegu voodi peal.”

“Egas midagi, mine koju magama. Ma teatan miilitsasse.”

Ta keeras ukse lukku ja kleepis luku peale külanõukogu pitsatiga pabeririba.

Hommikul ärkasin. Oli pühapäev ja tööle polnud vaja minna. Imekombel ei valutanud pea üldse, kuigi olime igavese laari viina

[pildiallkiri]. Foto Ü. Siimets [aasta vms]

[pildiallkiri]. Foto Ü. Siimets [aasta vms]

ära joonud. Otsustasin keeta liha. Meil vedeles juba kuu aega nurgas paar jänese lihakeha. Lõikasin ühe neist tükkideks ja panin keema.

Tšukotkal on huvitav steriilne õhk. Kui paned toore lihakantsaka nurka, ei lähe see halvaks, vaid hakkab aeglaselt kuivama. Eks tuba olnud külm ka, aegajalt oli lumehang välisseinapoolses nurgas. Külmematel päevadel, kui väljas oli -50 või koguni -60° , oli toas kõige rohkem 5 kraadi sooja.

Minu juurde tulid Nikitin ja Makarov. Nad olid käinud koolimaja juures ja saanud koolidirektori käest keemiatundides piirituselampides kasutatavat piiritust. See oli sinist värvi ja ma arvasin, et tegemist on metanooliga. Mehed väitsid aga, et see on etanoolpiiritus, mis inimeste hirmutamiseks siniseks värvitud. Minul oli hirm seda juua, sest peale sinise värvi see ka haises tugevasti. Loobusin. Mehed jõid ja arutasid Ameljöki lugu. Nad arv asid, et Boriss Volkov võis mehele nuga anda.

Boriss oli juba ennegi täis peaga kohalikke mehi peksnud. Kaine peaga oli ta tore ja heasüdamlik, aga purjuspäi muutus suisa šovinistiks. Siis olid kõik tšuktšid talle tšurkad ja lollakad. Kui mõni kohalik vastu tuli, läks Boriss talle kallale. Et Boriss oli tšuktšidega võrreldes suurt kasvu ja tugev, siis talle külas peale minu, Eeriku ja Vasja Startsevi vastast ei leidunud.

Huvitaval kombel ei olnud seekord keegi mitte midagi näinud. Makarov ütles, et pärast mind jäi tukkuma Kirill. Siis sai viin otsa ja tema oli Borkaga koju läinud. Mina rääkisin, et kui ärkasin, oli Ameljök juba voodi peal pikali, nuga seljas. Majas ei olnud enam Kirilli ega ka Mjääšjatinit. Siis tuli Borka meie juurde. Ta rüüpas klaasist sinist vedelikku ja kuulas, mida mehed küla peal kuulnud olid. Siis ütles ta, et kui meid miilitsasse viiakse, ei tohi keegi rääkida, et ta oli reede õhtul katlamaja juures ühel kohalikul mehel ninaluu puruks löi. Üldse olevat parem, kui keegi midagi ei tea. See võivat olla mingi kohalik jama, ja mine neid šamaani vigureid ka tea.

Nädala pärast saabus 300 kilomeetri kauguselt Markovost lennukiga miilitsaleitnant. Ta vaatas külmunud laiba üle. Noa pealt loomulikult mingeid näpujälgi ei leitud. Miilitsaleitnant küsitles inimesi. Siis käsutati kõik, kes sel päeval mõrvapaigas viibisid, lennukisse ja meid viidi Markovo miilitsajaoskonda.

Leitnant võttis külanõukogust kaasa külanõukogu esimehe koostatud protokoll ja 12-kaliibrilise jahipüssi, mis olid seotud järgneva juhtumiga.

Teade, et kolhoosi laos on viina, oli levinud külas kulutulena. Nii mõnedki mehed olid käinud laohoidjalt viina nurumas. Arvatavasti mõni saigi seda (muidugi ametlikust hinnast kallimalt), sest laomehel oli ka oma isiklik viinavaru.

Siis oli lao juurde läinud Volodja Demidov, kes tahtis ka hundi-jalavett. Laomehele Demidov ei meeldinud, sest mees jäi väga ruttu purju, pealekauba töötas tema naine kolhoosi kontoris. Naise kaudu oleks teave kiiresti kolhoosi esimehe kõrvu jõudnud ja laomees oleks võinud koha kaotada. Selletõttu keeldus ta Demidovile viina müümast.

Demidov aga oli juba enne purjus. Ta tormas koju, võttis jahipüssi ning tuiskas lao juurde tagasi. Kui laomees talle ikkagi viina ei müünud, tulistas Demidov püssist kaks lasku lao lakke. Närviliselt hakkas ta püssi uuesti laadima ja lubas järgmised kaks kuuli laohoidjale kerre lasta. Hirmunud mees ulatas Demidovile viinapudeli ning teatas hiljem juhtunust kolhoosi esimehele. Moodustati kolhoosi juhtkonna, ametühingu ja parteiorganisatsiooni ühine kontrollgrupp, kes läks Demidovi juurde. Seal koostati protokoll, konfiskeeriti jahipüss ja laskemoon.

Jõudsimel lennukiga Markovosse. Seal oli just terve nädal pidevalt sadanud ja tuisanud. Alles eelmisel päeval oli purgaa lõppenud. Tänavad olid täis tuisanud ja lumehanged ulatusid katusseääreni. Lume alla olid kaevatud majade usteni viivad käigud. Sama olukord valitses ka miilitsajaoskonna juures.

Mõrva uuris miilitsamajor N. N. Dalnitšuk. Et mina olin laiba avastanud, kutsuti mind ka esimesena ülekuulamisele. Major hoidis vasakut kätt kogu aeg vöö vahel. Ta oli tujutu ja närviline. Ülekuulamine algas üksikasjaliku küsitlusega.

“Mis teie nimi on?”

“Ülo Johannesovitš Siimets.”

“Kuidas?”

“Ülo Johannesovitš Siimets, aga võib ütelda Jura Johannesovitš Siimets, sest vene keeles pole ü-tähte.”

“Rahvus?”

“Eestlane.”

“Kus ja millal sündinud?”

“Eestis, Väandras 1948. aastal.”

“Kas teil, Jura Johannesovitš, dokumente ka on?”

Muidugi olid mul kaasas pass, komsomolipilet, ametühingupilet, üliõpilaspilet jne.

“Teie olete siis eestlane, Jura Johannesovitš. Miks te siia sõitsite?”

“Vaatama, kuidas näeb välja Tšukotka ja siinsed inimesed.”

“Kes teile küllakutse saatis?”

“Õpetaja Niina Ivanovna.”

“Ahaa. Kus te tutvusite?”

“Leningradis. Meie olime seal üleliidulistel üliõpilaste võistlustel. Tema õppis ju Leningradis Põhjarahvaste Instituudis.”

“Ahaa. Kas te tõesti õpite?”

“Loomulikult, Eesti Põllumajanduse Akadeemia metsanduse ja maaparanduse teaduskonna IV kursusel metsandust.”

“Kui küsida Eestist järele, siis võibolla öeldakse, et teid on ammu välja visatud mõne pahateo pärast?”

“Küsi järele. Me oleme akadeemilisel puhkusel.”

“Miks te olete akadeemilisel puhkusel?”

“Üleväsimus ja üleõppimine. Pea valutab ja lihtsalt ei olnud võimalik edasi õppida. Meile anti ju paber ka selle kohta. See on teiste dokumentide hulgas.”

“Viina juues pea ei valuta. Naisi taga ajades pea ei valuta. Väljas, rohkem kui 50-kraadise külma käes polaaraladel töötades pea ei valuta. Aga õppides pea valutab. Mis te selle kohta kostate? Ning juuksed ja habeme olete ka lasknud pikaks kasvada. Ripuvad teised teil juba üle õlgade. Kas te olete vanausuline?”

“Ma ei ole üldse usklik. Ma olen kommunistlik noor. Te nägite minu komsomolipiletit. Me tulime tutvuma kohaliku kultuuriga.”

“Kus te seda kultuuri näete. Õelge mulle parem, mille eest te end varjate ja miks kasutate sellist maskeeringut, passis on teil ju küll selline ilma habemeta süütu poisi nägu?”

“Meil Eestis on praegu pikad juuksed ja habe lihtsalt moes. Varjata pole meil ka midagi, sest me oleme siin tõesti ainult romantika pärast. Eestis on teistel tudengitel veelgi pikemad juuksed.”

“Võibolla olete siiski vanausuline. Neil on keelatud juukseid ja habet lõigata.”

“Ma ei ole isegi ristitud. Ma olen täielik sotsialismi kasvandik. Ma olen käinud internaatkoolis, ning olen olnud juba 7. klassist alates pioneer ja nüüd olen, nagu te ise pileti järgi näete, kommunistlik noor.”

“Võibolla olete te praegu siin selleks, et üle jää Ameerikasse põgeneda? Võibolla olete üldse meie riigi vaenlane?”

“Selleks, et ära põgeneda, ei ole vaja Kaug-Põhja sõita. Meil on ju endal Balti mere Soome laht talvel kinni külmunud. Sealt on paljud üle jää Soome läinud. Suvel saab ka kummipaadiga üle lahe sõuda. Seda ei võta ükski radar.

Ma olen käinud korduvalt Koola poolsaarel suusamatkal ja ka sealt on palju lähem üle piiri minna. Miks ma peaksin sellepärast 17 000 kilomeetrit maha sõitma? Peale selle ma ütlesin, et olen kommunistlik noor. Pilet on ju ka teiste paberite hulgas.”

“Teil on üldse liiga palju dokumente. Täpselt nagu mõnel spioonil.”

“Meil Eestis on inimesed lihtsalt korralikult vormistatud. Kui tšuktšidel ei ole passe, siis see ei tähenda, et ka Eestis pole. Me elame NSVLi läänepiiri ääres ja meil peavad dokumendid korras olema. Kutsuge Niina Ivanova siia. Ta räägib, kuidas me Leningradis kohtusime ja kuidas ta sõbrannaga meil Tartus tudengite ühiselamus külas käis.”

“Niina Ivanovna on ka ise üks kahtlane naine. Ta mees lasi ennast maha või lasti maha ja laps pidi ka ühe prantslase tehtud olema.”

“Kahjuks ma tõesti ei tea sellest midagi. Nagu te ise teate, on siin kohalikel üldse isemoodi kombes.”

Major Dalnitšuk rahunes pisut, ta tõmbas vasaku käe püksivärvli vahelt välja.

“Noh rääkige siis, mis juhtus.”

“Ausalt öeldes ei tea ma mitte kui midagi. Puhastasime oma ehitusbrigaadiga kinnikülmunud kaevu jääst. Meile anti siis viina-ostuluba. Pärast istusime remonditavas majas ja jõime. Mina, Makarov, Kirill ja Volkov. Siis tulid sinna Ameljök ja Mjäšjatin. Algul jäi Mjäšjatin purju, kukkus põrandale ja jäi magama. Siis aeti Ameljök minema, sest viin hakkas otsa lõppema.

Võtsime veel viina ja siis jäin mina tugitooli magama. Ma ei ole harjunud klaasist viina jooma. Meil võetakse laua ääres ja väikese pitsiga. Ka siis rüübatakse pitsist mitu korda, enne kui see tühjaks saab. Ja süüakse korralikult peale.

Mis edasi sai, ma ei tea, sest ma magasin. Kui külma tõttu ärkasin, oli tuba pime. Midagi ei olnud kuulda. Ahjus oli tuli kustunud. Panin elektrilambi põlema. Tuba oli tühi. Kui silmad valgusega harjusid, nägin, et tuba on verd täis ja Ameljök voodis, nuga seljas.”

“Kas tead, kes Ameljöki tappis?”

“Ei tea, sest ma magasin, kui see toimus.”

“Noh, nüüd sul heameel, et sina magasinid.”

“Loomulikult heameel. Kui ma magasin, siis ei saanud ma kedagi tappa.”

“Võibolla tulid vahepeal üles, tapsid Ameljöki ja heitsid jälle magama?”

“Ma rääkisin, et kui magama jäin, oli tuba rahvast täis. Ameljök oli minema aetud. Millal ta tagasi tuli, seda ma ei tea. Kui ärkasin, oli tuba tühi ja Ameljök voodi peal siruli.”

“Mida teised mehed rääkisid?”

“Keegi ei tea midagi. Arvati, et äkki on mõni šamaani vigur.”

“Ahaa. Olgu, praegu oled vaba. Ära jaoskonnast enne kuhugi mine, kui lubatakse. Mul võib sind veel vaja minna.”

Mind viidi läbi koridori meestest mööda ja pandi punanurka istuma, et ma ei saaks teistele midagi rääkida, ja koridorist kutsuti järgmine mees Dalnitšuki juurde.

Punanurgas olid parkümmend tooli ning punase riidega kaetud koosolekulaud, mille ääres veel neli tooli. Nurgas punase riidega ülelöödud postamendil troonis kullavärviline kips-Lenin, selle kõrval NSVLi punane riigilipp ja kohaliku miilitsajaoskonna lipp. Seinal rippus Nõukogude Liidu kaart ja selle kõrval olid stendid. Stendidel olid kirjas kommunismiehitaja moraalikoodeks, NLKP XXIII kongressi direktiivid ja väljavõtted NLKP dokumentidest. Seinäärsetel laudadel olid ajalehepakid. Ma ei olnud ammu lehti lugenud ning asusin nendega tutvuma. Ülekuulamine venis üle poole päeva. Mehed paigutati erinevatesse tubadesse laiali.

Midagi ei selgunud ja kella kaheksa ajal õhtul öeldi, et oleme vabad. Dalnitšuk helistas võrastemajja, aga sealt vastati, et vabu kohti ei ole. Mitu päeva kestnud purgaa ei olnud lasknud lennukitel õhku tõusta ja ühe lennuilmaga ei jõutud kõiki laiali vedada. Isegi koridorid olid välivoodeid täis pandud, et inimestele magamispaiku jaguks.

Major ütles, et võime ööbida kinnipidamiskongides (kartsas), kui mujalt peavarju ei leia, sest kartsast oli just viimane ennast kaineks maganud joodik välja lastud.

Boriss Volkov läks sõbra poole. Kirill oli ka kuhugi kadunud. Makarovi tuttavaid ei olnud kodus ja me arutasime, mida peale hakata. Siis saime küla peal Mjäšjatiniga kokku. Ta oli juba poes käinud ja koos külameestega pudeli Starkat ära joonud. Markovos

elasid põhiliselt venelased, seepärast ei kehtinud seal kuiv seadus ja poest võis alkoholi volilt osta. Ühelt poolt oli see hea, teiselt poolt oli aga kõikidel külameestel raha maha joodud. Igal pool soovisid mehed, et neile välja tehtaks või raha laenataks.

Mjäšjatin teatas, et tal on Markovos üks tuttav naisterahvas, ning pani ette viinad kaasa võtta ja tema poole minna. Et paremat pakkumist polnud, läksime poodi. Ostsime neli pudelit Zveroboid ja läksime Mjäšjatini tuttava poole, kes elas kahe korteriga baraki tüüpi majas, millel oli mõlemas otsas sissepääs. Ka siin oli katuseni ulatuva lumehange alt välisukseni käik kaevatud.

Koputamise peale avati uks ja umbes 165 cm pikkune tumedapäine naine palus meil sisse astuda. Naisel oli seljas tumesinine punaste lilledega puuvillane kittel. Kunagi võis ta isegi ilus tüdruk olla, aga nüüd oli aeg oma töö teinud ja raske elu näkku jäljed jätnud. Naise ülemisi ja alumisi esihambaid katsid plekk-kroonid. See andis naeratusele natukene võika ilme. Venelastele võis plekkhambuline naeratus isegi meeldida, sest nagu ma hiljem Eestis kogesin, lasksid Ukraina hutsuuli naised ilu nimel vabatahtlikult oma esihambad plekkhambastega asendada.

Naise nimi oli Ljudmilla ning ta lubas ennast armulikult Ljušaks kutsuda. Välimuse järgi oli ta umbes 35–40-aastane.

Koridoris tervitas naine tormiliselt kallistades ja musitades Mjäšjatinit, seejärel kutsus meid tahapoole. Korter koosnes köögist ja toast. Mingit mööblit ei olnud. Köögis oli lauaks suur puukast, selle ümber väiksemad kastid narideks ja pinkideks. Et pehmem istuda oleks, olid kastidele laotatud riidekaltsud.

Läbi ukseava võis näha tupp. Ka voodiks olid tühjad kastid, millel vedeles madrats. Madratsile olid kaltsud ja tekid segamini peale visatud.

Ljuša palus meil vatijoped seljast võtta ja istuda. Istusime kööki laua äärde. Ta ise võttis ühele kastile asetatud pangest kopsikuga vett ja pani teevee keema.

Riputasime joped seina löödud naelte otsa ja istusime kastidele. Laualina aset täitsid ajalehed. Panime pudelid, leiva ja vorstikangi lauale. Enne kui tee valmis sai, kallas Makarov igaühele teeklaasi 100 grammi Zveroboid ja me jõime selle ära. Ka Ljuša rüüpas klaasi ühe sõõmuga tühjaks. Siis viipas ta seinale riputatud aukirja suunas ja ütles naerdes, et see olla antud talle tubli töö eest.

Naise käed olid tätoveeritud. Seal olid lillekesed, noolest läbisutatud süda, rist, nimi Ljuša ja veel üht-teist.

[pildiallkiri]. Foto Ü. Siimets [aasta vms]

[pildiallkiri]. Foto Ü. Siimets [aasta vms]

Naine tundis huvi, kust ma olen Tšukotkale tulnud ja miks noored poisid üldse mööda Venemaad ringi kolavad. Ütlesin, et tulime siia romantikat otsima ja et mu kaaslane on parasjagu Eestis sõbra pulmas. See jutt tegi Ljušale hirmsasti nalja ja ta laulis venekeelse, vist Vössotski laulu: “Nad söidavad, nad söidavad raha järele – udu ajavad taga ainult, lollikesed...”

Naisel oli ilus hääl ja 40-kraadine klaasitais oli tal tuju tõstnud. Lauldes läks ta pliidi juurde, võttis sealt kannu keeva veega ja lisas teepuru. Rüüpasime vaheldumisi nastoikat ja teed ning söime vorstileiba. Vene keeles kõlab see nii ilusti – *buterbrod bez maslo s kolbasom* (ilma võita vorstivõileib).

Arutasime möödunud ülekuulamist. Mehed arvasid, et niikuinii midagi välja ei tule, uurimine on lihtsalt formaalsus. See, et Kaug-Põhjas on nüüd üks tšuktš vähem, ei huvita mitte kedagi ja asitõendite puudumisel lõpetatakse uurimine nagu tavaliselt. On siin varemgi inimesi maha löödud, aga süüdlast pole leitud.

Korruga prõmmiti uksele. Ljuša läks ust avama. Sisenes kaks umbes 40–50-aastast meest. Nad panid lauale kaks pudelit 56-kraadist viina, võtsid joped seljast ja nihutasid tühjad kastid seina äärest lauale lähemale. Meestel olid kampsunikäised üles tõmmatud ja nendegi käelabad ja küünarvarred olid täis tätoveeringuid. Taas täideti klaasid ja tulnukad pärisid, mis me Markovos teeme ja kust tuleme. Rääkisime Vaegis juhtunust ja uurisime omakorda, mis mehed nemad on.

Nad olid kohalikud markovlased, täpsemalt pärast Magadani (õigupoolest Kolõma) vangilaagrist vabanemist Kaug-Põhja elama asunud mehed. Üks oli süüdi mõistetud spekulatsiooni eest, teine oli töötanud võimeistrina ja jäänud vahele võisse vee lisamisega.

Esimene meestest, spekulatsioon eesti vangis istunud Nikolai Filin oli olnud Tveris kauplusejuhataja. Ta oli suurt kasvu, umbes 185–190 cm pikk ja kaalus üle saja kilo. Mehe lagipea oli paljas ja kahel pool kiilaspead turritasid suured kõrvad. Ta nahk punetas tugevasti. Pliit oli ruumi palavaks kütnud ja Filin tõmbas kampsuni üle pea, võttis ruudulise särki seljast ning jäi maikaväele. Paljastusid tugevad lihaselised tätoveeringutega kaetud käed. Ka tema karvane rind oli tätoveeritud. Ta rääkis oma loo.

Õhtul saabus kauplusse autokoorem riikliku sealihaga, mille kilo maksis 1 rubla ja 80 kopikat. Öösel laaditi lihakoorem teisele autole, mis jõudis hommikuks Moskva turule. Turul maksis sealiha defitsiidi tõttu 4 rubla ja 80 kopikat. Seega teeniti iga kilo pealt 3

rubla. Kui väljaminekud maha arvestada, teeniti iga kilo pealt umbes kaks rubla. Kõik sujus ligi kümme aastat suurepäraselt, siis aga läks kõik ühe hetkega untsu.

Kord oli üks linnaelanikest õhtul liha saabumist märganud ja tahtis seda järgmisel hommikul osta. Et hommikul liha enam polnud, teatas ta asjast SORVVOsse (Sotsialistliku Omandi Riisumise vastu Võitlemise Osakond Nõukogude Liidus – *toim*). Kohtus mõisteti Filin süüdi, tema varandus konfiskeeriti ja mees saadeti kaheksaks aastaks Magadani lähedal asuvasse töölaagrisse.

Teine mees Pjotr Laškov oli olnud Krasnojarskis võimeister. Ta hakkas enne, kui see sai Nõukogude Liidu valitsuse ametlikuks majanduspoliitikaks, võile vett lisama. Nii saadi võid rohkem kui plaaniline hankekohustus ette nägi. Ülemäärase või müüs Laškov sõprade vahendusel turul ja pani raha oma taskusse. Ühel hommikul võivabrikusse ootamatult saabunud revisjonikomisjon tegi äri lõpu ja Laškov oli sunnitud lunastuseks viis aastat laagris metsa üles töötama.

Võtsime segamini viina ja Zubrovkat ning hammustasime leiba ja vorsti peale. Mida rohkem pudeleid tühjaks sai, seda lõbusamaks muutus seltskond. Minul oli aga Vaegis juhtunu veel selgelt meeles, pealegi tundus ka seltskond kahtlane ning ma püüdsin alkoholiga mitte liialdada.

Ljuša laulis populaarseid vene laulukesti, aga nende viis hakkas venima ja laulud muutusid järjest sentimentalsemaks. Viinavõtmise ja laulude vahele hakkas naine järjest tihedamini mehi silitama ja musitama. Mehed omakorda toppisid käsi Ljušakese kitli alla. Ühel hetkel sai Ljušal küll. Ta hõikas: “Poisid, hakkame pihta!” Kui ta kitlinööbid lahti tegi, paljastusid suured tätoveeringutega kaetud rinnad. Siis tiris naine lauaotsas istuva Mjāšjatini kõrvaltuppa ja kukutas ennast koos temaga tühjadest kastidest tehtud asemele.

Olin jahmunud, tõusin püsti ja küünitasin naela otsast jopet võtma. Mehed keelitasid mind küll jääma, sest kõigile jätkuvat. Nad kinnitasid end teadvat, kust sellisel kellaajal viina saab, ning pakkusid, et toome veel paar pudelit. Mina puiklesin, et ei tohi haige mao tõttu palju võtta, ja panin jope selga. Mehed leidsid, et sellepärast ma olengi nii kahvatu.

Ljuša nagistas aseme peal edasi ja hõikas teisest toast: “Jura, kuhu sa ruttad? Siin jätkub kõigile ja kes tahab, saab veel mitu korda ka.”

Tänasin viisakalt ja kurtsin veel kord ootamatut kõhuvalu. Enne lahkumist heitsin pilgu aukirjale. Selle oli välja andnud vangilaagri juhtkond Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva puhul hea töö eest.

Läksin tagasi miilitsajaoskonda ja palusin luba öö kartsas mööda saata. Valves olev vanemleitnant hakkas naerma. Ta ütles, et kartsas on liiga külm ja lubas mul punanurgas toolide peal magada. Ka seal ei tulnud magamisest suurt midagi välja, sest öösel läks ka punanurk üsna külmaks. Vanemleitnant tuli ja pani oma sineli mulle peale. Kui hommikul üles ärkasin, kutsus ta mind valvetuppa. Seal oli öö otsa tuli pliidi all olnud ja ruum hästi soe.

Vanemleitnant kallaskas mulle kruusi kuuma teed ja küsis: “Kuidas magasid, eesti rahva poeg?”

Tänasin tee eest ja ütlesin, et magan võõras kohas alati halvasti.

Ta küsis, kelle juurde teised jäid. Ütlesin, et Boriss ja Kirill läksid oma sõprade juurde, Mjāšjatin ja Makarov jäid Ljuša juurde. Vanemleitnant hakkas naerma ja ütles, et Ljuša on tapmises osalemise eest kaheksa aastat kinni istunud. Ta olevat kuulunud mingisse kampa, mille tüdrukud meelitasid välismaalasi enda juurde, kus pätid külalised paljaks röövisid. Ühte meest olid nad liiga kõvasti koksanud ja see oli ära surnud. Võibolla oli neid surnuid ka rohkem, aga ühega jäid nad vahele.

Lugesin jaoskonnas veel natuke ajalehti ja jätsin vanemleitnandiga hüvasti. Ta soovitas kodumaale tagasi pöörduda, sest siin pidid elama ainult tšurkad ja endised vangid.

Läksin lennujaama, et saada lõunase lennuki peale. Seal olid ka Volkov, Makarov ja Mjāšjatin, viimased kaks juba maani täis. Pidu olevat kestnud hommikuni. Kassast saime ainult kolm piletit. Selgus, et Mjāšjatini pass ei ole korras ja ta pidi miilitsajaoskonda asja klaarima minema.

Õhtupoolikul olime taas Vaegis.

Mõrva uurimine lõpetatigi varsti, sest see ei andnud tulemusi. Uurijad käisid küll veel paar korda külainimesi küsitlemas, aga midagi ei selgunud.